

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Davida Uhlíře a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatelů **1) ThLic. Dominika Duky**, zastoupeného JUDr. ICLic. Ronaldem Němcem, Ph.D., advokátem se sídlem Platnéřská 4, Praha, a **2) JUDr. ICLic. RONALDA NĚMCE, Ph.D.**, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2021 č. j. 25 Cdo 1081/2020-282, rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 20. 11. 2019 č. j. 70 Co 170/2019-243 a rozsudku Městského soudu v Brně ze dne 18. 3. 2019 č. j. 112 C 88/2018-190, za účasti **Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Brně a Městského soudu v Brně**, jako účastníků řízení, a **Centra experimentálního divadla, příspěvkové organizace**, se sídlem Zelný trh 9, Brno, a **Národního divadla Brno, příspěvkové organizace**, se sídlem Dvořákova 11, Brno, zastoupené JUDr. Radimem Kuchtou, advokátem se sídlem Příkop 6, Brno, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatelé se domáhají zrušení v záhlaví označených rozsudků Městského soudu v Brně, Krajského soudu v Brně a Nejvyššího soudu, protože jimi mělo dojít k zásahu do práva na lidskou důstojnost, do principu rovnosti ve vztahu k ochraně náboženského vyznání, do svobody náboženského vyznání podle čl. 15 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i do jejich práva na soudní ochranu (čl. 36 Listiny) a podle obsahu ústavní stížnosti též do dalších práv a svobod zaručených Listinou, evropskou Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a Listinou základních práv Evropské unie.

2. Ústavní soud zjistil z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a vyžádaného spisu Městského soudu v Brně sp. zn. 112 C 88/2018 následující. V roce 2018 se konal několikadenní veřejně přístupný festival Divadelní svět Brno. V rámci festivalu byla uvedena dvě představení autora Mladinsko Gledališče a režiséra Olivera Frljiće, a to dne 24. 5. 2018 představení s názvem „*Prokletí*“ (též „první inscenace“) a dne 26. 5. 2018 představení s názvem „*Naše násilí, vaše násilí*“ (též „druhá inscenace“). Stěžovatelé se jako žalobci před civilními soudy domáhali ochrany svých osobnostních práv, jež měla být zasažena zejména tím, že v první inscenaci je na soše Jana Pavla II. prováděn orální sex a ve druhé inscenaci je zobrazena postava Ježíše Krista, jak znásilňuje muslimskou ženu, a také tím, že tato žena vytáhla z dolní části těla vlajku České republiky.

3. Podle zjištění prvostupňového soudu, vycházejícího z programu divadla Husa na provázku, Scéna Centra experimentálního divadla, měla inscenace *Prokletí* podněcovat

zamyšlení nad otázkami jako „do jaké míry jsou naše rozhodnutí ovlivněna katolickou morálkou, jak církev ovlivňuje chování ateistů, případně do jaké míry je současné umění v mezích cenzury a vyhýbání se obvinění z urážky víry“. Režisér obou her navíc v jiném prameni v rozhovoru uvedl, že extrémní doba vyžaduje extrémní divadelní jazyk. Podle něj Jan Pavel II. neudělal dost pro odhalování pedofilních praktik v katolické církvi, ač o nich věděl, a nese tak za ně odpovědnost. Scénu s orálním sexem je třeba vnímat jako symbol chování představitelů katolické církve, jež toto dopustila a možná tak dosud činí (rozhovor s O. Frljičem pod titulkem Skutečný umělec musí být levicový, divadelni-noviny.cz, 15. 11. 2017).

4. Druhá inscenace Naše násilí, Vaše násilí měla zpochybňovat Evropu jako celek a klást mimo jiné otázky „zda jsme si vědomi, že naše bohatství závisí na tisícovkách mrtvých na Blízkém Východě, zda máme stejný přístup k mrtvým po teroristických útocích v Evropě jako k těm z Bagdádu. Kdy jsme měli sami sebe přesvědčit o větší moci našeho boha než těch ostatních?“ (viz program citovaný v bodě 3)

5. Podle podrobnějších zjištění prvostupňového soudu z elektronických médií (v rozsudku uvedené webové stránky, zdroj doložený stěžovateli, jeden z blogů, polský pramen na you tube.com, záznam České televize) bylo během první inscenace znázornováno na soše připomínající Jana Pavla II. provádění orálního sexu. V průběhu druhé inscenace herečka manipulovala (slovy soudu „vytáhla z vagíny“) s vlajkou České republiky a později byla tato herečka, oděná v muslimském hidžábu, povalena na zem hercem, jenž měl – podle předchozího postavení u kříže z kanystrů a trnové koruny na hlavě – představovat Ježíše Krista. Herec, ležící na hereččině břiše, ji ve spodní části těla obnažil („stáhl kraťasy“), sám si z jinak nezahaleného těla sundal bederní roušku a pohybem znázornil koitus. Kromě toho se na scéně objevovali herci zahalení do oranžových kombinéz s hlavou zakrytou v černém pytlí, jeden z herců drží jiné osobě pod krkem nůž a druhou rukou ji drží za vlasy, součástí hry je pokus vsunout jednomu z herců po zaklonění hlavy do úst láhev s vodou.

6. Stěžovatelé první ani druhou inscenaci osobně nezhlédli, cítili se však jimi popsanými scénami dotčeni na svých právech. Proto se u civilních soudů domáhali omluv za to, že uvedením her Prokletí a Naše násilí, vaše násilí bylo zasazeno do jejich osobnostních práv. Těchto omluv se domáhali po příspěvkových organizacích Centrum experimentálního divadla a Národní divadlo Brno.

7. Prvostupňový soud ve věci aplikoval § 81 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále též „obč. zák.“), podle něhož je chráněna osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv a každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého, přičemž ochranu požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy. Po zjištění shora popsaného skutkového stavu prvostupňový soud žalobu stěžovatelů zamítl, neboť podle něj nebylo žádné z práv stěžovatelů inscenacemi dotčeno. Prvostupňový soud konstatoval, že inkriminované scény je třeba považovat nikoliv za skutková tvrzení či hodnotící soudy, ale toliko za alegorii či nadsázku. Nelze tedy tvrdit, že záměrem inscenací bylo vyvolat dojem zobrazení nebo hodnocení skutečných situací.

8. Týž soud dále podotkl, že každá inscenace byla v rámci festivalu uvedena pouze jedenkrát, a z kapacitních důvodů ji tedy mohlo zhlédnout jen omezené množství diváků.

Zdůraznil také, že stěžovateli kritizované scény je nutné posuzovat nikoli izolovaně, ale v kontextu celé hry.

9. Odvolací soud k odvolání žalobců rozsudek prvostupňového soudu v meritu věci potvrdil. S řadou referencí na judikaturu zdůraznil, že ve věci nebylo nezbytné omezit svobodu uměleckého projevu z důvodu veřejného zájmu; v úvahu přicházelo pouze omezení z důvodu ochrany práv a svobod jiných osob.

10. S odkazem na rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva (dále též „ESLP“) provedl odvolací soud třístupňový test přípustnosti omezení svobody projevu (za prvé zákonnost zásahu, za druhé jeho legitimní cíl, za třetí nezbytnost zásahu v demokratické společnosti).

11. V prvním kroku testu uvedl odvolací soud při posouzení legality případného soudního zásahu do svobody uměleckého projevu, že se stěžovatelé omluvy domáhali z důvodu ochrany svého náboženského sentimentu. K tomu však nebyli aktivně legitimováni, neboť nebyli zasaženi přímo osobně, resp. adresně, ani bezprostředně jako diváci představení. Ke scéně s vlajkou odvolací soud uvedl, že ochrana státních symbolů netvoří součást práva na ochranu osobnosti člověka. Ve druhém kroku testu nepovažoval odvolací soud cíl případného zásahu do svobody projevu za legitimní, neboť by nešlo o ochranu stěžovatelů, ale o faktické zavedení občanskoprávního deliktu blasfemie – rouhání. Konečně podle třetího kroku by zásah soudu nebyl ani nezbytný v demokratické společnosti. Česká společnost je do značné míry liberální, ateistická a antiklerikální a počet věřících katolíků se podle statistických pramenů citovaných odvolacím soudem snižuje. Žalobci upřednostnili náboženský sentiment před svobodou projevu, přičemž průměrný rozumně uvažující člověk nemohl po zhlédnutí obou inscenací nabýt vzhledem k jejich celkovému vyznění dojmu, že by Ježíš Kristus neměl být hoděn uctívání. Obě hry nepodněcovaly k nenávisti vůči křesťanům či muslimům, a navíc neschvalovaly ani použití násilí, i když o něm pojednávaly.

12. Dovolání žalobců bylo rozsudkem Nejvyššího soudu zamítnuto. Dovolací soud vyšel z premisy, že i projev pojednávající náboženské symboly kontroverzně nebo negativně může být shledán oprávněným, je-li veden snahou po dialogu, vyjadřuje nějakou myšlenku či názor a jeho cílem není pouze šokovat. Žalobou napadené inscenace těmto požadavkům vyhovují. Bylo též akcentováno, že žalobci zhlédli hry jen zprostředkovaně. Průměrný občan by obsahem obou inscenací neměl být zasažen ve své občanské cti či důstojnosti.

13. Cílem obou her nebylo podle dovolacího soudu zasáhnout žalobce ani ostatní věřící křesťany, ale obrátit pozornost publika k závažným tématům současné společnosti, zejména k projevům násilí mezi různými kulturami a náboženstvími.

14. Úvahy odvolacího soudu o chybějící aktivní legitimaci žalobců označil dovolací soud za nadbytečné, ač je přímo a podrobně nekritizoval. Konstatoval, že se žalobci nedomáhali, aby se žalovaní omluvili za urážku a zásah do cti Ježíše Krista a Jana Pavla II., ale za zásah do práva na svobodu vyznání a cti samotných žalobců. Mělo-li být zneuctění obou postav příčinou, jež by bránila žalobcům ve víře a zranila jejich náboženské citění, pak toto pokládal dovolací soud za absurdní. Závěrem odůvodnění cituje dovolací soud z pramene přiloženého ke spisu Mons. prof. Tomáše Halíka, jenž uvedl, že se mu nejdříve zdálo, že jde o lacinou blasfemii, provokující a profitující z

reklamy, kterou jí dělají „pobouření“. Pak ale pochopil, že nejde o Ježíše, nýbrž o výkřik drastickými prostředky, o protest proti světu, „*v němž se vše – i svaté symboly náboženství – zneužívá k rozdmýchávání nenávisti jedněch proti druhým*“. Jmenovanému se představení také „nelíbilo“, ale cílem „*cool theatre*“ není se líbit a bavit, nýbrž provokovat k myšlení.

II. Argumentace ústavní stížnosti a vyjádření ostatních účastníků řízení

15. Stěžovatelé navázali na svá tvrzení před obecnými soudy a nesouhlasili se skutkovými a právními závěry těchto soudů. Neshledali v obou inscenacích, resp. jejich klíčových scénách alegorii, ale zcela reálné zobrazení a zneuctění konkrétních postav a symbolů náboženské víry. Nesdílejí názor, že by obsah těchto scén přispíval ke společenskému dialogu. Z uvedení obou her nadále dovozují porušení základního práva na svobodu náboženského vyznání i víry a na tom pak staví i svůj argument o nerovném zacházení, neboť jejich práva byla porušena proto, že se hlásí právě k určité víře. Stěžovatelé žádali, aby Ústavní soud zrušil rozsudky všech tří obecných soudů, aby vyslovil porušení jimi označených základních práv a svobod stěžovatelů a přikázal obecným soudům, aby se věci znovu zabývaly.

16. Stěžovatelé se táží po důvodu, proč mají křesťané snášet urážlivé zobrazování, a ptají se, zda má svoboda projevu hranice. Zde připomínají, že „*svoboda slova má být široká, ale řeka nesmí být mořem. V řece bez hranic se lze snadno utopit.*“ Dodávají, že ani státní vlajka není jen věcí, ale jde tu o morálku, princip a hodnoty, které vyjadřuje.

17. Podle stěžovatelů je z praxe ESLP zřejmé, že při posuzování blasfemických projevů dochází ke střetu lidského práva na svobodu projevu (čl. 10 Úmluvy) a práva na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání (čl. 9 Úmluvy). Z konfliktu plyne požadavek na provedení testu proporcionality, ten však obecné soudy deformovaly, neboť uvedená základní práva nesprávně identifikovaly. Obsahem čl. 10 Úmluvy není jen šíření kontroverzních myšlenek či informací, ale též odpovědnost za důsledky takového počínání. Z obsahu čl. 9 Úmluvy plyne povinnost státu zajistit pokojné užívání práv spojených s vyznáním a vírou a povinnost subjektů práva vyvarovat se v nejvyšší možné míře projevu, který je ve vztahu k předmětům uctívání urážlivý a rouhavý (odkazuje se na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Klein proti Slovensku).

18. Stěžovatelé si neumí představit hruběji urážlivé projevy, než je „*znásilnění ženy mužem a lízání penisu muži mužem – a to veřejně, zvláště za situace, kdy miliardy lidí věří, že Kristus je Bůh a sv. Jana Pawla II. mají ve zvláštní úctě*“. V kontrastu k tomu citují z mediálních pramenů úryvky z rozhovorů s herci obou inscenací; podle herců „*konflikt je způsob, jak se dobrat pravdy*“ a my „*vytváříme konflikty mezi sebou i mezi sebou a publikem*“.

19. Obecným soudům dále stěžovatelé vytýkají, že samy nedefinovaly kritérium průměrného člověka, a přitom Nejvyšší soud přičetl stěžovatelům k tíži, že netvrdili a neprokázali vnímání jimi napadených scén právě průměrným člověkem, z aspektů (ne)důstojnosti a působení duševních útrap. O takovém požadavku na důkazní břemeno však měli být stěžovatelé poučeni.

20. Stěžovatelé považují nadále za nesporné, že útok na představitele víry je útokem na jejich lidskou důstojnost, dobrou pověst a soukromí. Kladou otázku, jak je možné hlásit se k náboženství a víře, když jsou hlavní představitelé této víry zobrazováni nejen negativně, ale i vulgaristicky. Stěžovatelé jsou toho názoru, že neexistuje reálný důvod, proč by měli oni i ostatní křesťané snášet hrubě urážlivé zobrazování symbolů své víry, a domnívají se, že v případech podobného útoku na významné státníky (T. G. Masaryk, V. Havel) by stát zakročil. Neděje-li se tak nyní, jde podle stěžovatelů o rozdílné zacházení s nimi, a tedy o přímou diskriminaci podle § 2 odst. 3 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

21. Meritum sporu spatřují stěžovatelé ve třech bodech: (1) kdo má právo hájit čest a dobrou pověst Ježíše Krista a Jana Pavla II. jakožto představitelů víry, kterou stěžovatelé praktikují; (2) kdo má právo víru urážet a zesměšňovat, resp. kde jsou hranice svobody umělecké tvorby; (3) zda má občan České republiky právo, aby soudně hájil státní symboly.

22. Městský soud v Brně ve svém vyjádření k ústavní stížnosti považuje postoj žalobců „za naprosté nepochopení toho, že nebyla posuzována skutková tvrzení nebo hodnotící soudy, ale šlo [...] o zjevnou alegorii, nadsázku“. Z obsahu divadelních her lze vysledovat myšlenku vztahující se k násilí páchanému v minulosti či současnosti příslušníky křesťanství i islámu, a lze tedy vyloučit jednostrannost zaměření her a diskriminaci žalobců. Tu nelze přičíst ani zobrazení obecně známé otázky sexuálního zneužívání věřících kněžími. Tvrzený zásah do lidské důstojnosti žalobců posuzoval prvostupňový soud s důrazem na svobodu slova a srovnatelnou judikaturu ESLP. Ohledně námitek stěžovatelů ke kritériu vnímání her průměrným člověkem soud uvedl, že použití tohoto kritéria je závislé na konkrétní situaci, přičemž žalobce zcela jistě nelze přiřadit k osobám průměrným. K ochraně státních symbolů jsou příslušné státní orgány cestou správního trestání. Žádná z divadelních her neměla potenciál dosáhnout takového zásahu do nějakého z práv žalobců, který by vedl ke střetu s právem na svobodu projevu, a proto prvostupňový soud navrhl, aby byla ústavní stížnost zamítnuta.

23. Krajský soud v Brně ve vyjádření odvozuje ústavní konformitu svého rozsudku již z korektního provedení třístupňového testu přípustnosti omezení svobody projevu. Akcentuje též, že ochrana státních symbolů je vyhrazena veřejnému právu. Dovojuje absenci bezprostřední souvislosti tvrzeného zásahu do práv stěžovatelů s osobami stěžovatelů. Žalobci se cítili dotčeni toliko zprostředkovaně, tedy odrazem či reflexí části obou představení, nebyli jim přítomni, a nebyli tak schopni hodnotit je v kontextu.

24. Stěžovatelé podle odvolacího soudu zaměňují ochranu osobnosti člověka s ochranou veřejného pořádku. *Actio popularis* je však nepřípustná. Posuzované scény, využívající specifické výrazové prostředky jako symboliku a nadsázku, měly potenciál přispět k zamyšlení a debatě o otázkách veřejného zájmu, tedy sexuálních deliktech duchovenstva a mocenském střetu západní a východní civilizace. Nedošlo k podněcování k nenávisti vůči křesťanům či muslimům, ani k jeho schvalování, inscenace nejsou jednostranné a zobrazují též násilí páchané muslimy.

25. „*Demokratická společnost není společností teokratickou. Stěžovatelé se ovšem pokoušejí o docilení opaku, ať již z pohnutek bohulibých či nikoli.*“ Tak hodnotí odvolací soud přístup žalobců k věci a kritizuje jej z pozic náboženské neutrality, tolerance a

demokratické plurality názorů. Nabízí citace názorů osobností (jak uvádí) z liberálnější části křesťanského společenství. Dodává, že „*církev ani věřící osoby nemohou očekávat, že veřejný prostor bude náležet jen projevům vůči jejich víře a symbolům [...] pozitivním či alespoň neutrálním*“.

26. Vyjádření odvolacího soudu končí odmítnutím stěžovateli tvrzené diskriminace, zdůrazněním existence objektivních měřítek posouzení věci a konstatováním, že člověk nadaný rozumem a schopností svůj rozum užívat ví, že divadelní scény nelze považovat za skutková tvrzení prezentující reálná fakta. Odvolací soud navrhl, aby ústavní stížnost byla odmítnuta, nebo jako nedůvodná zamítnuta.

27. Nejvyšší soud se ve vyjádření ohradil proti výtkám stěžovatelů v tom ohledu, že by snad měl aprobovat spojování katolické církve s pedofilií a násilnictvím, jakož i pohrdání státním symbolem. Považuje obsah ústavní stížnosti za ne zcela srozumitelný a je přesvědčen, že svým rozhodnutím do žádného z ústavně chráněných práv stěžovatelů nezasáhl. Navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost buď odmítl jako zjevně neopodstatněnou, nebo zamítl.

28. Stěžovatelé se v replice ke všem vyjádřením obsahově vracejí ke svým předchozím podáním a zdůrazňují, že se nikdy nedomáhali cenzury. Tvrdí jediné, a to že každé právo má svoji mez.

29. V opětovné polemice s prvostupňovým soudem vyjadřují stěžovatelé nesouhlas s jeho názorem, že by bylo rovnoměrně zobrazeno násilí křesťanů i muslimů. Tvrdí, že ohledně sexuality je scénou Ježíše znásilňujícího muslimku zobrazeno jen násilí křesťanů; je přitom nemyslitelné, že by se aktérem v pozici Ježíše měl stát prorok Mohamed. Podobně podstatou zobrazení sv. Jana Pavla II. není téma sexuálního násilí v katolické církvi, ale felace. Rozhodující je dehonestující způsob, jakým jsou činy soukromého rázu prezentovány, nikoli jejich pravdivost.

30. S odvolacím soudem stěžovatelé polemizují stran jeho závěru o nemožnosti zásahu do svých práv z důvodu, že provedení obou her nebyli osobně přítomni. Argumentují mediálním prostorem, který dostali žalovaní k propagaci her včetně audiovizuálního zpřístupnění; distribuovány byly ty „*nejodpornější scény*“. Inscenace obsahovaly podněty vyvolávající nenávist. Odvolací soud neměl odkazovat na názory osob stojících mimo spor; stěžovatelé naopak informují o názoru finské nyní trestně stíhané političky, že mladí křesťané se na univerzitách bojí vyjádřit své náboženské přesvědčení. Odvolací soud „*hodnotí nárok stěžovatelů jako manipulativní a agresivní. Přitom se stěžovatelé jen obrátili pokojně na soud, aby zhodnotil střet práv. Běžný člověk nechce být soudem označen za manipulativní a agresivní osobu. Tyto výroky vedou k diktatuře jednoho názoru, a ne nestrannosti soudního řízení.*“

31. Národní divadlo Brno jako vedlejší účastník řízení dovodilo ve vyjádření, že stěžovatelé mají zřejmě trvalou a hlubokou nedůvěru v rozum průměrného občana, kterého považují za neschopného odlišit Ježíše Krista jako alegorickou postavu od skutečného obsahu a obrazu křesťanství. Z ústavní stížnosti je patrna pocíťovaná potřeba duchovní autority, stanovící závazné vzory chování a estetické normy. Stěžovatelé se domnívají, že veřejnoprávní ochranu lze nahradit cestou soukromého práva a že z divadelní hry, která se jich osobě ani v nejmenším netýká, lze dovodit zásah do vlastní osobnosti.

32. Podle vedlejšího účastníka nemůže být duševní komfort libovolné sociální skupiny „*proaktivně chráněn*“. Vedlo by to mimo jiné ke stagnaci vývoje společnosti; západní civilizace je založena na regulovaném konfliktu, který mimo zcela extrémní situace zpravidla nepřekročí verbální rovinu. Národní divadlo Brno poukazuje na problém dokazování k obsahu uměleckého díla z hlediska obscénnosti, uvádí příklady z historie a judikatury a tvrdí s odkazem na čl. 2 odst. 1 Listiny, že tu došlo k pokusu nahradit absenci veřejnoprávní ochrany náboženství „*extenzivním chápáním vlastní osobnosti*“ se zřejmým záměrem „*zdisciplinování divadelního umění k obrazu konzervativního katolicismu*“. Navrhuje se, aby byla ústavní stížnost zamítnuta.

33. Centrum experimentálního divadla se jako druhý z vedlejších účastníků k ústavní stížnosti nevyjádřilo.

34. Vyjádření prvního z vedlejších účastníků Ústavní soud nezaslal stěžovatelům k další replice, neboť se v něm v podstatě již jen opakují argumenty, jež zazněly v průběhu řízení před obecnými soudy.

III. Posouzení věci Ústavním soudem

35. Ústavní soud nejprve posoudil splnění zákonných předpokladů projednání věci. Shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v nichž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností; Ústavní soud je k projednání věci příslušný. Ústavní stížnost je přípustná [§ 75 odst. 1 *a contrario* zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)], neboť stěžovatelé vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv. Stěžovatel 1) je právně zastoupen v souladu s § 29, 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, stěžovatel 2) je advokát, a proto právně zastoupen být nemusí [stanovisko pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 42/15 ze dne 8. 10. 2015 (ST 42/79 SbNU 637; 290/2015 Sb.)].

A. Obecná východiska

36. Oba stěžovatelé podali společně žalobu na ochranu osobnosti. Tvrdili, že do jejich práv občanů České republiky římskokatolického vyznání bylo ve dvou inscenacích zasaženo zobrazením reprezentantů jejich víry nepřijatelným způsobem, jenž poškodil jejich lidskou důstojnost, víru, vyznání a představoval nerovné zacházení s jejich církví oproti jiným subjektům (jiné církve, významní státníci). Jako žalované označil subjekty, z nichž jeden, Národní divadlo Brno, byl pořadatelem divadelního festivalu, v jehož rámci byly hry uvedeny, a druhý spolupůsobil a poskytl scénu k jejich provedení. Stěžovatelé požadovali omluvu „*za zásah do svých osobnostních práv*“.

37. Zákonná úprava žaloby na ochranu osobnosti je obsažena především v § 81, 82 občanského zákoníku. Díkce prvního z nich je následující:

§ 81

- (1) Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.

- (2) Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.

Procesní rámec ochrany osobnosti poskytuje především § 82 občanského zákoníku, jehož odst. 1 zní: „*Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek.*“

38. V obecné rovině se v nyní posuzované věci dostávají osobnostní práva do konfliktu se základním právem na svobodu projevu, k němuž náleží i projev umělecký. Svoboda projevu je subjektivním ústavním právem a v demokratické společnosti konstitutivní ústavní hodnotou. Její omezení obsahuje čl. 17 Listiny, podle něhož lze svobodu projevu omezit zákonem, jde-li „*o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti*“ (odst. 4).

39. Podle výčtu v čl. 10 odst. 2 Úmluvy podléhá výkon svobody projevu, jenž „*zahrnuje i povinnosti i odpovědnost*“, podmínkám, omezením a sankcím, které stanoví zákon a které „*jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.*“

40. Recentní česká ústavněprávní doktrína vychází z kazuistiky a jedním z jejích přístupů je spojení ochrany náboženského cítění věřících, v rámci ochrany práv a svobod druhých, s ochranou mravnosti (Bartoň, M. in Husseini, F., Bartoň, M., Kokeš, M., Kopa, M. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, čl. 17 Listiny, s. 510-570, marg. č. 229, 230; dále jen „*Komentář k Listině 2021*“). Judikatura ESLP zaujímá vůči restrikcím ze strany státu „*velmi zdrženlivý postoj umožňující poměrně razantní zásahy do svobody projevu*“ (respektuje se právní postih uzákoněné blasfemie); hranice ochrany svobody projevu „*musejí primárně nastavit vnitrostátní soudy*“. Vždy je však nutno odlišit situaci verbálního útoku na konkrétní osobu, u níž je restrikce projevu silnější, od ataku (zpochybnění, popírání, kritiky, karikatury) náboženství (jeho dogmat, ikon, proroků, svatých knih). Ve druhém případě by měla být „*v principu dána přednost svobodné diskuzi*“ (Bartoň, M. in *Komentář k Listině 2021*, s. 569). Vždy záleží na formě, tónu, stylu projevu a nemělo by jít o podněcování k nenávisti vůči věřícím. Hojně se připomíná, že postih blasfemie byl v minulosti spojen, daleko spíše než s ochranou mravnosti či osob věřících, s ochranou společenského řádu jako takového. Ta byla determinována úzkou vazbou mezi státem a církvemi, jež je nyní v demokratických poměrech velmi často nahrazena oddělením církví, sekularizací státu a ideologickou neutralitou (zde kromě *Komentáře k Listině 2021*, s. 569, poukazujícího na čl. 2 odst. 1 Listiny, viz např. Bielefeldt, H., Ghanea, N., Wiener, M. *Freedom of Religion or Belief. An International Law Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 60, 572-580; též Uitz, R. *Freedom of Religion in European Constitutional and international case law*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2007, s. 148-164.).

B. Prejudikatura

a) Rozhodnutí ESLP

41. Evropský soud pro lidská práva důsledně dodržuje výkladovou konstantu vyslovenou v rozsudku ve věci *Handyside proti Spojenému království* ze dne 7. 12. 1976 č. 5493/72 (§ 49), podle níž se ochrana svobody projevu nevztahuje pouze na informace a myšlenky, které jsou přijímány příznivě, nejsou urážlivé či jsou indiferentní, ale i ty názory, které urážejí, šokují nebo znepokojují (*offend, shock or disturb*); takové jsou požadavky pluralismu, tolerance a otevřené demokratické společnosti. Výkon svobody projevu ovšem podléhá podle čl. 10 Úmluvy též povinnosti a odpovědnosti, přičemž jeho omezení, jsou-li nezbytná v demokratické společnosti, musí být proporcionální a sledovat legitimní cíl. Ochranu Úmluvy i Listiny vyžadují i projevy umělecké (Jäger, P., Molek, P. *Svoboda projevu. Demokracie, rovnost a svoboda slova*. Praha: Auditorium, 2007, s. 115), přičemž důvodem je jejich často šokující povaha, pro kterou mnohdy podléhají administrativním omezením a zákazům při svém vystavování či jiném způsobu zveřejnění. Zohledňuje se, že umělec svým působením projevuje nejen své osobní názory, ale reflektuje i společnost, v níž žije.

42. V relaci k projevům vztahujícím se k náboženské víře a vyznání uvedl ESLP mimo jiné ve věci *Wingrove proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 25. 11. 1996 č. 17419/90, § 58, že při omezování svobody projevu, který může urážet intimní osobní přesvědčení v oblasti náboženství, mají smluvní státy Úmluvy obecně širší prostor pro uvážení. Neexistuje totiž jednotné evropské pojetí požadavků vztahujících se k ochraně práv druhých v souvislosti s jejich náboženským přesvědčením. To, co pravděpodobně způsobí zásadní urážku osobám určitého náboženského přesvědčení, se bude čas od času a místo od místa výrazně lišit. Státní orgány proto mají v zásadě lepší pozici než mezinárodní soudce, aby se vyjádřily k přesnému obsahu těchto požadavků s ohledem na práva ostatních a rovněž k nezbytnosti omezení určeného k ochraně těch, jejichž nejhlubší city a přesvědčení by byly určitým projevem vážně dotčeny.

43. Respekt ESLP vůči postupu státních orgánů, které v zájmu ochrany náboženského cítění podle čl. 9 Úmluvy omezily svobodu projevu, se projevil v rozhodnutích ve věcech *Otto-Preminger-Institut proti Rakousku*, rozsudek ze dne 20. 9. 1994 č. 13470/87, *Í. A. proti Turecku*, rozsudek ze dne 13. 12. 2005 č. 42571/98, a *E. S. proti Rakousku*, rozsudek ze dne 25. 10. 2018 č. 38450/12. Státní orgány v nich postupovaly se zřetelem na existenci vnitrostátní úpravy trestněprávního deliktu blasfemie.

44. Ve věci *Otto-Preminger-Institut proti Rakousku* dospěl ESLP k závěru, že umožňují-li to vnitrostátní právní úprava, může být v některých demokratických společnostech považováno za nezbytné sankcionovat nepatřičné útoky na předměty náboženského uctívání, nebo jim dokonce zabránit. Ten, kdo využívá svobodu projevu, je totiž zároveň povinen se pokud možno vyvarovat projevů, které jsou bezdůvodně urážlivé pro ostatní a které proto nepřispívají k žádné formě veřejné diskuse (§ 49 rozsudku). Rakouské úřady nevykročily ze svého prostoru pro uvážení, když s ohledem na existenci trestněprávního deliktu blasfemie v rakouském právním řádu (§ 188 trestního zákoníku) zabavily film *Das Liebeskonzil*, v němž byl mimo jiné Bůh vyobrazen jako senilní stařec klanějící se Ďáblu, Panna Marie jako žena, mezi níž a Ďáblem existuje erotické napětí, a Ježíš Kristus jako mentálně postižený (§ 22). ESLP aproboval odnětí filmu ještě před prvním promítáním, i když byl přístup věkově omezen; vzhledem k široce rozšířeným

upoutávkám popisujícím děj se stal film i bez promítání projevem natolik „veřejným“, aby způsobil pohoršení (§ 54). Šlo podle trestního zákoníku o projev proti „osobě, která je předmětem uctívání církve nebo náboženské komunity“ (*Gegenstand der Verehrung; object of veneration*).

45. Rovněž ve věcech *I.A. proti Turecku* a *E. S. proti Rakousku* vnitrostátní orgány postupovaly se zřetelem k existenci vnitrostátní úpravy trestněprávního deliktu blasfemie. V první z nich byl uložen peněžitý trest vydavateli knihy, která obsahovala mimo jiné tvrzení, že Mohamed přerušil svůj půst pohlavním stykem, po večeři a před modlitbou, a že nezakázal pohlavní styk s mrtvým člověkem nebo živým zvířetem. Podle ESLP mohli v důsledku těchto tvrzení věřící oprávněně cítit, že jsou terčem urážlivých útoků (§ 29, 30). Ve druhé věci byla stěžovatelka trestně stíhána (a posléze odsouzena k peněžitému trestu) opět za delikt blasfemie, zapovídající v Rakousku hanobení náboženských doktrín za podmínek, v nichž může „vyvolat ospravedlnitelné rozhořčení“ (*berechtigtes Ärgernis zu erregen; arouse justified indignation*). Stěžovatelka vyslovila na veřejně přístupných seminářích, pořádaných politickou stranou FPÖ, negativní hodnotící soudy o proroku Mohamedovi navazující na její konstatování, že podle dostupných dokumentů měl Mohamed v 56 letech pohlavní styk s devítiletou Ajsou. Přes tvrzení stěžovatelky, že její výroky byly opřeny o historická fakta, přiřadil ESLP projev stěžovatelky, podléhající uvážení rakouských soudů, k projevům excesivním a dovodil, že soudy dostatečně vysvětlily, proč byl dehonestující a proč mohl narušit náboženský smír.

46. Ve věci *Wingrove proti Spojenému království* dospěl ESLP v rozsudku k závěru, že *British Board of Film Classification* ani britské soudy nepochybily, upřednostnily-li účel anglického zákona o blasfemii před excesivním projevem. Nebylo povoleno uvedení na trh krátkého videofilmu *Visions of Ecstasy*, v němž vedle dalších sexuálně vypjatých scén svatá Tereza z Avily vzrušeně líbá tělo Ježíše Krista připevněné na kříži ležícím na zemi a obkročmo si na něj sedá, přičemž Kristus jí políbení na ústa opětuje (§ 9). ESLP aproboval závěry anglických soudů o naplnění „vysokého stupně zneuctění“ (*high degree of profanation*) podle zákona o blasfemii (§ 60). Nebylo nerozumné zakázat distribuci filmu, neboť by mohl zasáhnout víru některých diváků a urazit je (§ 63).

47. Vedle rozhodnutí odrážejících přístup Evropského soudu pro lidská práva k postupu orgánů veřejné moci ve státech, v nichž je blasfemie trestným činem, vyslovil se v jiných rozhodnutích ESLP též k podmínkám veřejné přístupnosti výstavy obrazů kontroverzních z hlediska mravnosti, k výkonu svobody projevu zacíleného na církevního hodnostáře a k otázce, zda lze zahájit trestní řízení z důvodu tvrzené urážky skupiny věřících.

48. Rozsudkem ve věci *Müller a další proti Švýcarsku* ze dne 24. 5. 1988 č. 10737/84 rozhodl ESLP v neprospěch stěžovatelů, z nichž prvním byl malíř vystavující díla, zobrazující homosexuální a násilné sexuální aktivity či praktiky mezi lidmi a zvířaty. ESLP označil za přiměřené opatření konfiskaci obrazů, aprobovanou soudy a opřenou o čl. 204 švýcarského trestního kodexu, zakazující zobrazování obscénních uměleckých děl a obchodování s nimi. Akcent položil ESLP na skutečnost, že výstava nebyla zpoplatněna a přístup na ni nebyl omezen žádným věkovým limitem (§ 36).

49. Případ *Klein proti Slovensku*, rozsudek ze dne 31. 10. 2006 č. 72208/01, vykazuje určitý posun v dosud zdrženlivém přístupu k restriktivním opatřením států vůči projevům s náboženským obsahem či podtextem. Stěžovatel byl odsouzen k peněžitému trestu ve výši 15 000 SK (s jednoměsíčním náhradním trestem odnětí svobody) za trestný čin

hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 trestního zákona. Čin byl spáchán satirickým článkem s expresivními výrazy na adresu arcibiskupa Jána Sokola, článek byl publikován v týdeníku Domino Efekt. Motivem článku byla televizní kritika, vyslovená arcibiskupem vůči plakátu k filmu M. Formana Lid versus Larry Flynt, zobrazujícímu muže pouze s americkou vlajkou kolem pasu, ukřižovaného v ženském klíně. Dvě sdružení občanů podala trestní oznámení s tím, že článek urazil náboženské cítění jejich členů. ESLP vytkl článku vulgární výrazy a sexuální narážky, nesouhlasil však s rozhodnutími slovenských soudů stran názoru, že by stěžovatel svým článkem vedle urážky nejvyššího představitele katolické církve urazil i její členy (§ 51-53; podrobněji též Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck 2012, s. 1052, 1053, autor komentáře D. Kosař; dále jen „*Komentář k Úmluvě*“). ESLP konstatoval, že opatřením státu, jímž byl uložen peněžitý trest, byl porušen čl. 10 Úmluvy o svobodě projevu.

50. Ještě Evropská komise pro lidská práva prohlásila v rozhodnutí *Choudhury proti Spojenému království* ze dne 5. 3. 1991 č. 17439/90 za nepřijatelnou stížnost, kterou se britský občan muslimského vyznání dovolával aplikace čl. 9 Úmluvy o svobodě myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Napadal postup britských orgánů, které přes jeho podnět, z důvodu chybějící právní úpravy vůči islámu, nezačaly trestní stíhání proti autoru knihy *Satanské verše* Salmanu Rushdiemu a proti britskému vydavateli této knihy. Komise konstatovala, že čl. 9 Úmluvy nezaručuje právo vyvolat jakoukoli specifickou formu řízení proti těm, kteří mají svým autorstvím nebo publikací urážet cítění jednotlivce nebo skupiny (*offend sensitivities of individual or of a group of individuals*).

51. Pro všechny citované případy je příznačné, že se předmětem přezkumu Evropským soudem pro lidská práva stala rozhodnutí orgánů veřejné moci učiněná v řízeních zahájených z moci úřední a majících trestněprávní povahu. V žádné z věcí nedošlo k posouzení takového rozhodnutí, jež by bylo vydáno v soudním řízení vedeném na základě soukromoprávní žaloby.

b) *Judikatura Ústavního soudu a Nejvyššího soudu*

52. Relevantní obsah soudních rozhodnutí představují hlavně obecné teze a kritéria hranic svobody projevu. Počet srovnatelných judikátů není vysoký a jejich závěry vznikly na základě daného stavu společnosti, jež předurčil konkrétní fakta případů.

53. Ústavní soud opakuje, že každý názor, stanovisko nebo kritika jsou vzhledem k významu svobody projevu, garantované v čl. 17 odst. 1 Listiny, zásadně přípustné. Jejich omezení je proto výjimkou, kterou je nutno interpretovat restriktivně a lze ji ospravedlnit jen kvalifikovanými okolnostmi [nález ze dne 23. 3. 2010 sp. zn. I. ÚS 1990/08 (N 63/56 SbNU 711), bod 23 a četná další tamtéž citovaná rozhodnutí].

54. Je nezbytností zkoumat intenzitu (míru) tvrzeného porušení základního práva na ochranu osobnosti (osobní cti a dobré pověsti), přičemž v kolizi se svobodou projevu nastupuje požadavek proporcionality. Projev musí bezprostředně souviset s porušením chráněného základního práva. Ne každé zveřejnění nepravdivé skutečnosti musí automaticky znamenat neoprávněný zásah do osobnostních práv. Neoprávněnost zásahu je dána, jestliže 1) mezi ním a porušením osobnostní sféry existuje příčinná souvislost a 2) přesáhl-li zásah určitou přípustnou intenzitu takovou mírou, kterou již v demokratické

společnosti nelze tolerovat [nález ze dne 8. 2. 2000 sp. zn. I. ÚS 156/99 (N 19/17 SbNU 133)].

55. Charakter posuzovaného projevu (výroku) mnohdy vylučuje, aby o něm bylo uvažováno jako o čistém skutkovém tvrzení nebo hodnotovém soudu. Výroky, které v sobě kombinují skutkový základ i prvek hodnocení, se označují jako hybridní výroky nebo jako hodnotové soudy se skutkovým základem. Ani samy o sobě nedovolené hodnotové soudy, jež jsou přeháněním či nadsázkou, ani nesprávnost názoru kritika z hlediska logiky či podjatost kritika nedovolují bez dalšího závěr, že došlo k vybočení z mezí přiměřenosti projevu. Nepřiměřenou kritikou může být, zejména jde-li o osoby veřejné, taková kritika, která zcela postrádá věcný základ a pro kterou nelze najít žádné zdůvodnění [nález ze dne 19. 1. 2016 sp. zn. I. ÚS 750/15 (N 9/80 SbNU 107), body 24, 25].

56. Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 21. 5. 2002 sp. zn. 28 Cdo 416/2002 dovedl, že neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti podle § 11 občanského zákoníku (zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů) může dojít k porušení osobnostních práv více fyzických osob, a to všech současně nebo i nezávisle na sobě kterékoli z nich. Každá má právo podat žalobu k soudu.

57. Ústavní soud se v usnesení ze dne 19. 4. 2004 sp. zn. IV. ÚS 606/03 (U 23/33SbNU 453) vyslovil k povaze díla, jež bylo stěžovatelem považováno za umělecké. Předmětem hodnocení byly videokazety s násilnými sexuálními praktikami na ženách, za jejichž uvádění do oběhu byl stěžovatel odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody a k peněžitému trestu. Ústavní soud přisvědčil závěrům obecných soudů o pornografickém obsahu videokazet a dodal, že pornografické dílo, může vyvolávat sexuální vzrušení, může však též sexuálně znechucovat či odpuzovat. Test pornografického díla spočívá na posouzení, zda celkový dojem z něj působí morální pohoršení osobě s běžným cítěním.

58. Komplexnější pohled na interpretaci obsahu náboženské neutrality sekulárního státu podle čl. 2 odst. 1 Listiny nabídl Nejvyšší soud ve věci žaloby (podané žalobkyní pocházející ze Somálska) o omluvu a peněžitou satisfakci kvůli výzvě k odložení muslimského šátku v budově střední školy. V rozsudku ze dne 27. 11. 2019 sp. zn. 25 Cdo 348/2019 se v bodě 31 uvádí: „*Zachovávání náboženské neutrality státem znamená, že do základního práva svobody náboženského přesvědčení a jeho projevů nezasahuje, avšak vytváří podmínky pro jeho realizaci, chrání výkon těchto práv a svobod před rušivými zásahy a nastoluje podmínky k tomu, aby vedle sebe mohly pokojně koexistovat osoby s různými, i protichůdnými světonázory, respektive osoby, které vyznávají různá náboženství.*“

C. Pojmové a metodologické aspekty

59. V prostředí české právní nauky se v daných souvislostech používá pojmu „náboženské cítění“ (srov. Bartoň, M. in *Komentář k Listině 2021*, s. 568, ale i celou řadu pramenů dalších). Tento pojem nemá podle dostupné literatury přímou zahraniční obdobu (ekvivalentem může být *sensitivity* nebo *religiones Gefühl*). Podle (dosud ovšem blíže nedefinovaného) obsahu pojmu by mělo být *prima vista* v případě zásahu do náboženského cítění dotčeno *forum internum* věřícího. S vědomím absolutnosti ochrany svobodné vnitřní sféry jednotlivce je však namísto učinit závěr, že potenciální zásah do náboženského cítění může mít intenzivní dopad též na *forum externum*, tedy na prostor

vnějších projevů náboženského přesvědčení jednotlivce, skupiny věřících, ale i církevních institucí.

60. Z tohoto hlediska může difamace s náboženským obsahem vyvolat zásah do základního práva na zachování lidské důstojnosti, osobní cti a dobré pověsti (čl. 10 odst. 1 Listiny). V prostředí demokratické plurality a tolerance se jednatel, u něhož je náboženská víra či vyznání podstatnou složkou jeho identity včetně projevů ve veřejném prostoru, by se neměl cítit ponížen tím, že základy jeho vyznání jsou znevažovány a jím uctívané svaté osoby zesměšňovány. Lidé v jeho okolí si pak mohou pokládat otázku, jakou vážnost a žádoucí míru společenského respektu si taková víra a vlastně on sám zaslouží.

61. Garance svobody vyznání (čl. 15, 16 Listiny), doprovázené pozitivním závazkem státu k jejich ochraně, pak stvrzují v obecné rovině (otázkou zůstává intenzita případného zásahu) závěr, že zásah do náboženského cítění jako součásti náboženské svobody lze subsumovat pod ochranu osobnosti, resp. důstojnosti člověka. Z hlediska Listiny i ústavněprávní nauky patří popsáný právní stav do sféry ochrany práv a svobod druhých (čl. 17 odst. 4 Listiny; srov. též Jäger, P., Molek, P. *Svoboda projevu. Demokracie, rovnost a svoboda slova*. Praha: Auditorium, 2007, s. 141).

62. Jak ukazuje evropská judikatura, objektem podle situace i hanobícího ataku vůči monoteistickým náboženstvím nejsou v podstatnější míře bezprostředně jejich dogmata, předměty uctívání, obřady či snad svátosti, ale především osoby svatých (ke kanonizačnímu procesu srov. Tretera, R., Horák, Z. *Církevní právo*. Praha: Leges, 2016, s. 336 a prameny tam citované), proroci, tedy v širším smyslu symboly zosobňující základy víry samotné (srov. rozsudek ve věci *Otto-Preminger-Institut proti Rakousku*, jehož bod 16 hovoří o *divine persons* i s jejich výčtem ve vztahu k římskokatolické církvi).

63. Funkce svobody projevu spočívají v hledání konsensu na volném trhu myšlenek, v participaci na věcech veřejných a v neposlední řadě v seberealizaci jednotlivce, jenž vystupuje jako autonomní osobnost. Uměleckému projevu, který náleží vedle politického a komerčního projevu k typovým kategoriím (druhům) projevu, nelze - ani při nejsilnějším akcentu na roli a význam projevu politického - *a priori* odepřít vyšší míru ústavní ochrany: záleží na kontextu a je zapotřebí zohlednit expresivitu, nadsázku či symboliku, s nimiž zejména (post)moderní umění hojně pracuje.

64. Ve skepticky laděné stati o krizi kultury konstatovala v polovině minulého století H. Arendtová, že se kultura stala společenským zbožím, jež může obíhat a být předmětem obchodu stejně jako ostatní individuální i společenské hodnoty. Ti, kteří takové zboží vyrábějí, jsou nuceni „*stále prohledávat minulou i současnou kulturu a doufat, že zde naleznou vhodný materiál. Materiál však nelze nabídnout v surovém stavu; nutno ho přeměnit, aby bavit, upravit tak, aby byl snadno stravitelný.*“ (Arendtová, H. *Mezi minulostí a budoucností. Osm cvičení v politickém myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002, s. 178-181). V čase od prvního vydání citované knihy v roce 1954 je však třeba kulturu, snad zejména v užší výšeči umělecké tvorby, vnímat stále intenzivněji ne(jen) jako produkt konzumu, ale především jako obraz své doby - i když se snaží být kritická, provokující a třeba i nadčasová. Skrze tento přístup se jeví již samotná fakta většiny soudních rozhodnutí z minulého století jako anachronismy. Na aktuálním trhu myšlenek, jehož témata, média, platformy a v souhrnu tedy způsoby

uměleckého vyjádření (silně přítomna je estetická kategorie vkusu) se proměňují v řádu nikoli již staletí, ale desetiletí či ještě méně, jsou tvůrci nuceni hledat natolik expresivní a provokativní obsahy a formy, aby své publikum upoutali někdy takřka za každou cenu. Polský filmový režisér T. Wiński píše: „*Bojujeme proti mentalitě české pohody, chceme vám pokazit večírky, chceme rušit váš noční klid. Nehrajeme na jistotu, my jsme nejistota...*“ (Wiński, T. Nová česká intimita – manifest, Salón Práva 30. 6. 2022).

65. Ústavní soud použil při přezkumu řízení o žalobě na ochranu osobnosti v nálezu ze dne 11. 11. 2005 sp. zn. I. ÚS 453/03 (N 209/39 SbNU 215) desetibodový test Benátské komise ze dne 17. 3. 2004. V současnosti standardně používá při přezkumu týchž žalob redukovaný osmibodový test, řešící kolizi mezi základním právem na svobodu projevu a základním právem na ochranu důstojnosti, cti, dobré pověsti a jména. Jeho složkami (kroky) jsou podle nálezu ze dne 3. 2. 2015 sp. zn. II. ÚS 2051/14 (N 23/76 SbNU 325) 1. povaha výroku (zda jde o skutkové tvrzení nebo hodnotový soud), 2. obsah výroku (druh projevu), 3. forma výroku (včetně míry expresivity), 4. postavení kritizované osoby, 5. zda je tato osoba zasažena ve své soukromé či veřejné sféře, 6. chování kritizované osoby (před i po předmětném projevu), 7. kdo projev (výrok) pronesl a 8. kdy, resp. v jaké situaci tak učinil.

66. Tématika obscénních projevů umožňuje co do konstrukcí testů jistou volnost v závislosti na obsahu sporného projevu (Kosař, D. in *Komentář k Úmluvě*, s. 1049, bod 115). Odvolací soud nyní použil třístupňový (*basic*) test přípustnosti omezení svobody projevu, jehož jednotlivé složky, tedy test legality, test legitimacy a test nezbytnosti (potažmo přiměřenosti) zásahu do svobody projevu v demokratické společnosti (Kosař, D. in *Komentář k Úmluvě*, s. 998-1002) se staly předmětem přezkumu Ústavním soudem; takto zvolený algoritmus byl při ústavním přezkumu zohledněn zvláště proto, že těžiště posouzení věci leží již v prvním kroku testu.

67. Stěžovatelé, kteří se – slovy čl. 17 odst. 4 Listiny - domáhají omezení svobody projevu nezbytného „*pro ochranu práv a svobod druhých*“, vystupují skutečně nejen za sebe, ale i za obec věřících své církve. V ústavní stížnosti hovoří dokonce o „*útoku na křesťanství*“ a je zřejmé, že chtějí znát meze umělecké kritiky či ataků vůči osobám představujícím symboly jejich víry. Scény z obou her vnímají jako zásah do své lidské důstojnosti (čl. 10 odst. 1 Listiny), překračující hranice ochrany svobody náboženského vyznání (čl. 15 odst. 1 Listiny), dané i respektem k náboženskému cítění věřících. Ještě před eventualitou bezprostředního poměrování označených základních práv muselo však nastoupit posouzení, zda stěžovatelům svědčí podle podústavní úpravy jejich právo na ochranu osobnosti, tedy zda uspěli v testu legality.

D. Aktivní věcná legitimace stěžovatelů

68. Ustanovení § 81 občanského zákoníku s následně garantovanou právní ochranou (§ 82) tvoří právní základ ochrany osobnosti člověka a je jedním z východisek přirozenoprávní koncepce kodexu. Vyjmenovává v odst. 2 osobnostní statky, jejichž ochrana je konkretizována dalšími normami občanského zákoníku i jinými právními předpisy (Blíže zejména Melzer, F., Tégl, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 501-539, autoři komentáře k § 81, 82 T. Doležal, A. Doležal. Těž Ondřejová, E. *Ochrana osobnosti v common law a českém právu*. Praha: Leges, 2016, s. 181-217.). Prostředky ochrany osobnosti tedy musí být

vnímány komplementárně a opuštěna byla dřívější sevřená koncepce (srov. § 11 až 16 občanského zákoníku z roku 1964). Ve vztahu k nyní posuzované věci je tu třeba dodat, že omluva, již stěžovatelé požadují, dokonce mezi možnostmi satisfakce újmy na osobnostním právu přímo uvedena není a lze se jí domáhat na základě interpretace § 2951 obč. zák.

69. Odvolací soud koncepčně nepochybil, napřel-li při úvahách o aktivní věcné legitimaci stěžovatelů – za situace, kdy tito nebyli provedení obou her bezprostředně jako diváci přítomni - pozornost na ustanovení občanského zákoníku upravující okruh osob, jež mohou být poškozenými. Aplikoval za tímto účelem § 2971 obč. zák., opatřený rubrikou Náhrada nemajetkové újmy a náležející v rámci deliktních závazků pod náhradu újmy na přirozených právech člověka.

70. Podle § 2971 obč. zák. odůvodňují-li to „*zvláštní okolnosti*“ způsobené újmy (k nim jsou uvedena mezní jednání typu zvláště zavrženíhodné pohnutky nebo porušení důležité právní povinnosti z hrubé nedbalosti), nahradí škůdce nemajetkovou újmu „*každému, kdo způsobenou újmu pocítuje jako osobní neštěstí, které nelze jinak odčinit.*“

71. Odvolací instance považuje osobní neštěstí třetích osob za součást titulu pro náhradu tzv. reflexní újmy. V nyní posuzované věci by mohlo jít podle odvolacího soudu o újmu na „*náboženském sentimentu*“, způsobenou žalobcům toliko zprostředkovaně mediálním či diskusním odrazem (reflexí) části představení, jemuž stěžovatelé nebyli osobně přítomni.

72. Podle odvolacího soudu umožňuje doktrinární interpretace § 2971 obč. zák. odškodnit z titulu náhrady reflexní újmy též osoby, proti nimž zásah přímo nesměřoval, např. svědka škodní události. Ochrana takových sekundárních obětí sice otevírá cestu k náhradě, resp. satisfakci, jejich podmínka je však navíc splněna „*při přímém a bezprostředním vnímání škodní události, nikoli však při pouhém zprostředkování zprávy o dané události*“ [bod 39 rozsudku odvolacího soudu; odkazováno je na komentář Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1755, autor komentovaného § 2971 P. Bezouška].

73. Na základě posledně citovaného pramene učinil odvolací soud závěr, že ochrana před imateriální újmovou nemůže být natolik široká, aby vznikla povinnost odčinit újmu „*každému jednotlivci z křesťanského společenství*“, který nebyl zásahem dotčen přímo jako postava, o níž scény pojednávají, ani bezprostředně jako očitý svědek představení, a „*dotčen se cítí toliko zprostředkovaně reflexí izolovaných částí představení ve veřejném prostoru. [...] Žádný škůdce není povinen odškodnit celý svět.*“ (bod 40 rozsudku odvolacího soudu)

74. Ústavní soud ponechává stranou aplikační aspekty subsumpce předmětného děje (scén z obou inscenací) pod vůči ochraně osobnosti ne zcela přílehlavá ustanovení o odškodnění z deliktů, byť jde podle dílčího názvu o náhradu újmy na přirozených právech člověka. Konstatuje, že závěry odvolacího soudu lze přijmout, staví-li na faktu nepřítomnosti stěžovatelů jako diváků obou představení; stěžovatelé navíc nebyli adresně zasaženi. Nelze přehlédnout, že si stěžovatelé vytyčili jako žalobci ve věci ochrany osobnosti úkol v důsledcích velmi obtížný, pokusili-li se učinit delikt blasfemie předmětem civilního soudního řízení.

75. Oponovat lze ovšem názoru odvolací instance o osobním rozsahu satisfakce. Jistě, celý svět odškodnit nelze. Věc však má svůj rub: nikdo si dnes nemůže být jist před virtuálním světem. Projev (názor, informace, umělecké ztvárnění), vnesený na síť třeba na vzdáleném kontinentu, může citelně zasáhnout člověka na druhé straně planety, za přihlížení miliónů jiných *on line*.

76. K podmínce bezprostřední přítomnosti při divadelním představení, favorizované odvolacím soudem, musí přistoupit další kritéria. Dopad obsahu uměleckého projevu na ty, kteří se cítí být projevem zasaženi, „prodloužil“ ESLP mimo stěny divadel například rozsudkem ve věci *Otto-Preminger-Institut proti Rakousku*. Tam podpořil, i když s akcentem na regionální zvláštnosti, argument rakouských soudů o tom, že znevažování církevní osoby hodné uctívání může nežádoucím způsobem útočit na širokou veřejnost (*features which made it essentially offensive to the general public*) a negativně tak ovlivňovat potřebný prostor tolerance a náboženského smíru (§ 56). Ostatně podobným směrem se vyjádřil, i když v jiném společenském prostředí a s jinými doprovodnými akcenty, český Nejvyšší soud (bod 58 výše).

E. Kolize základních práv a koncept skupinové difamace

77. Pro ESLP jsou při řešení kolize svobodného projevu s ostatními lidskými právy nejvýznamnějšími principy jako širší prostor států pro uvážení, přiměřenost zásahu ve vztahu k legitimnímu cíli projevu a objektivní standard posouzení závažnosti projevu s náboženským tématem. Současně však též soud vyslovil teze o intenzivnějším přezkumu rouhavého projevu a o zdrženlivosti při ochraně excesivních hodnotových soudů (srov. Kosar, D. in *Komentář k Úmluvě*, s. 1025, 1026, 1051, 1052, 1077).

78. Odvolací soud v bodě 47 rozsudku uvedl: „*Ochrana jakýchkoli možných zájmů veřejných (např. na zachování mravnosti či předcházení náboženským nepokojům ve společnosti apod.) jako limitů svobody projevu není u tohoto typu soudního řízení vůbec ve hře, a takové veřejné zájmy nelze proto v daném kontextu při uplatňování práva na ochranu osobnosti (soukromého zájmu žalobců) brát v potaz. Uplatňování práva soukromého je nezávislé na uplatňování práva veřejného (§ 1 odst. 1 věta druhá o. z.) a ochranu osobnosti člověka nelze zaměňovat s ochranou veřejného pořádku [...]*”. Odvolací soud pokračoval, že se žalobci snaží skrze žalobu mající charakter *actio popularis* zavést do judikatury alespoň civilní delikt blasfemie.

79. Čl. 17 odst. 4 Listiny (a v obsahově téměř shodném znění i čl. 10 odst. 2 Úmluvy) stanoví v demokratické společnosti nezbytná omezení svobody projevu, jež jsou takřka bezvýjimečně (bezpečnost státu, veřejná bezpečnost, ochrana veřejného zdraví a mravnosti) spojena s veřejnými hodnotami či statky a jsou výjimkami ze základního práva, jež mají být vykládány restriktivně. Pouze v případě ochrany práv a svobod jiných může v aplikační rovině vzniknout kolize práva na svobodu projevu s jiným subjektivním ústavně chráněným právem třetí osoby či osob.

80. V takové situaci nastupuje na straně práva kolidujícího se svobodou projevu takřka typově některé z osobnostních práv, jako je právo na ochranu lidské důstojnosti, cti, dobré pověsti, právo na soukromí. Metodologický posun je zřejmý: režim výjimky při omezení základního práva je modifikován skutečností, že tu dochází ke střetu dvou ústavně chráněných základních práv, jež jsou v zásadě na stejné úrovni a jsou stejně chráněna (a

omezení svobody projevu může sledovat legitimní cíl; k řečenému i dalším aspektům kolize podrobněji viz Bartoň, M. *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha: Leges, 2010, s. 237-281).

81. Stěžovatelé tvrdí, že uvedením obou her (jejich explicitně popsanych scén) bylo zasaženo, i když nikoli adresně a za jejich přítomnosti, zasaženo do jejich lidské důstojnosti a do náboženské svobody (čl. 10 odst. 1, čl. 15 odst. 1 Listiny). Zásah do náboženské svobody mířil podle nich na náboženské cítění nejen jich osobně, ale i ostatních věřících křesťanů, resp. věřících římskokatolické církve v České republice. Možnost kolize těchto základních práv se právem na svobodu projevu nastoluje v relaci k předmětu ústavní stížnosti již v teoretické rovině otázky, při jejichž formulaci je nutno odlišit tři dimenze: existenci hranice mezi individuálním a kolektivním zájmem, osobní rozsah dotčené skupiny a intenzitu (míru) újmy zásahu do osobnostní sféry při konfrontaci s projevem.

82. Odlišení projevů, jež mohou pro své široké (obecnější) zaměření podléhat omezení z důvodu veřejného zájmu, oproti projevům zaměřených pouze na určité osoby, má svou „šedou zónu“ v projevech, které mohou být omezeny z důvodu ochrany veřejného zájmu (obscenní projev z důvodu ochrany mravnosti), ale nepřímo zasaženi se jimi mohou cítit (v morálním nebo náboženském ohledu) též jednotlivci. Tendence posunout důvod omezení projevu z roviny ochrany veřejného zájmu do roviny ochrany základních práv však vede k oslabení ochrany svobody projevu. Hranice mezi veřejným, resp. kolektivním a individuálním zájmem je tu ovšem nezřídka neostrá. Za typický případ označuje M. Bartoň (op. cit. výše, s. 240) tzv. kolektivní či skupinové difamace, při nichž je projev například na obecnější náboženské téma vnímán jako atak na každého jednotlivého věřícího nebo na skupinu věřících.

83. Osobní rozsah, určený mírou individualizace zásahu projevem, který je prvotně tematizován veřejným zájmem, vnímán však jednou či více osobami jako difamující pro zásah do jejich cítění či přesvědčení, má vliv na posouzení intenzity zásahu. Existence větší skupiny dotčených osob může znamenat nižší intenzitu zásahu do osobnostních práv členů této skupiny. Zařazení osoby mezi dotčené třeba právě uměleckým projevem, zaměřeným na širší společenský fenomén, by ovšem samo o sobě nemělo „*zdůvodňovat existenci individualizovaného subjektivního práva, jehož ochrany je možno se pak domáhat žalobou na ochranu osobnosti.*“ (opět Bartoň, M., op. cit. výše, s. 241)

84. Z předchozích závěrů plyne nutný důraz na kritéria intenzity zásahu do práva na ochranu osobnosti, jimiž jsou spolu s již uvedenými (bod 65 výše) například bezprostřednost působení újmy nebo snížení vážnosti a cti difamované osoby v očích jejích blízkých či širší veřejnosti. Při nízké intenzitě naplnění těchto kritérií může převážít v kolizi projevu a osobnostního práva veřejný zájem a jednatel bude chráněn pouze zprostředkovaně, obvykle veřejnoprávním postihem osoby odpovědné za projev. Posouzení soukromoprávního pokusu bránit se proti zásahu projevem skrze žalobu na ochranu osobnosti již znamená aplikační akcent na podústavní právo, jak si povšiml již A. Barak, který při úvaze o konfliktu práva na svobodu projevu a práva na soukromí či dobrou pověst – z důvodu ochrany práv jiných – uvedl, že řešení takového konfliktu „*is not found at the constitutional level. Rather, the solution is at the subconstitutional level.*“ (Barak, A. *Proportionality. Constitutional Rights and their Limitations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 80-82)

85. Ústavní soud uvedl v nálezu ze dne 13. 1. 2010 sp. zn. II. ÚS 1174/09 (N 6/56 SbNU 53), pojednávajícím o diskriminaci etnické skupiny, že zásah může být způsobilý přivodit újmu na osobnosti jen u některého z jedinců náležejících k určité etnické skupině, zatímco u jiného patřícího k téže skupině nikoli. A dodal, že i bez individualizace může být výrok, obecně vyslovený vůči množině osob, z povahy věci směřován i proti jednotlivci. Jednalo se sice o skutkově odlišnou problematiku, ale lze konstatovat, že se tu připouští koncept kolektivní difamace. Výraznější sférou aplikace konceptu či principu *group defamation* je ovšem americké právo se svým akcentem nejen na svobodu projevu jako vůdčí atribut demokracie, ale zákonitě i na prostředky ochrany proti projevu kontroverznímu (srov. např. Greenwood, J. Group Defamation, Power, and a New Test for Determining Plaintiff Eligibility. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, No 4/2018).

F. Resumé meritorní části

86. Ústavní soud učinil předmětem přezkumu podle relevantních tvrzení stěžovatelů závěry obecných soudů, jež se týkaly právních otázek vážících se v daných souvislostech k základnímu právu na lidskou důstojnost, osobní čest a dobrou pověst (čl. 10 odst. 1 Listiny) a k základnímu právu na svobodu náboženského vyznání (čl. 15 odst. 1 Listiny). Stranou zčásti zůstaly námitky obsahující aspekt (veřejné) mravnosti, řešené pouze v relaci k náboženskému cítění. Nebylo důvodu se zabývat, zejména z hlediska metody přezkumu, jen dílčími skutkovými tvrzeními o nerovném zacházení s věřícími křesťany, jakož i tvrzením o hanobení státního symbolu, jež náleží do sféry veřejného práva. Ústavní soud se též nedomnívá, že by v řízení před obecnými soudy došlo k porušení některé z procesních garancí práva na soudní ochranu stěžovatelů ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny. Obecné soudy provedly všechny potřebné důkazy a vyvodily z nich náležitá důkazní zjištění.

87. Věcně vzato, stěžovatelé se podjali nesnadného úkolu „přenést“ v dané věci delikt rouhání, v trestním právu neupravený, do roviny deliktu civilního. Netvrdili, že by byli popsány scénami obou her zasažení adresně, ale namítali zásah do náboženského cítění svého i ostatních věřících křesťanů. Posouzením věci se přitom prolíná právě otázka propojení (kauzality) mezi expresivně laděnými scénami a osobami, resp. skupinou osob, které se cítí či mají cítit zasaženy. V žalobě byla odpovědnost za tvrzené porušení práva na ochranu osobnosti přičítána dvěma subjektům, jež provedení obou inscenací umožnily, a ty se měly omluvit za uvedení obou her, nikoli za jejich jednotlivé scény či jejich identifikovaný obsah.

88. Ústavněprávní přezkum mohl, a také tak učinil, „nasvítit“ popsané děje a jejich právní posouzení obecnými soudy optikou ústavních hodnot a principů, tedy cestou ústavně konformní interpretace. Nemohl ovšem takto nahradit, v rámci úvah o omezení práva na svobodu projevu zákonem, obsah podústavního práva, aplikovaného v dané věci na základě na základě žaloby na ochranu osobnosti. Tedy na základě specifického typu žaloby svázaného se soukromým právem a v rozhodovací praxi soudů vyžadujícího, má-li být žaloba úspěšná, aby žalobci svědčilo právo, jehož se domáhá – aktivní věcná legitimace (Winterová, A. a kol. *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací. 7. vydání. Praha: Linde 2014, s. 135, 136).*

89. Česká republika je liberálně demokratickým státem s konstitutivní rolí svobody projevu včetně projevu uměleckého. Blasfemie (rouhání) není sama o sobě trestněprávním deliktem (byť trestný čin hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob podle § 355 trestního zákoníku tu vykazuje jistou příbuznost). Soukromoprávní žalobu na ochranu osobnosti, tvrdící neadresnou individuální nebo skupinovou difamacii, je nutno posuzovat prizmatem zákonných předpokladů podle platné podústavní úpravy. Je však především rolí státu, resp. orgánů veřejné moci, aby při plnění svého pozitivního závazku chránily náboženskou svobodu a ideologickou i náboženskou neutralitu (čl. 2 odst. 1 Listiny). Při právním posouzení kolize uměleckého projevu a chráněných práv jiných musí mít, skrze interpretaci podústavního práva i ochranu základních práv a svobod, stěžejní roli obecné soudy. Ty musí vycházet z obsahu uměleckého projevu při vnímání jeho celkového kontextu a z algoritmů posouzení jeho přiměřenosti v relaci použitých prostředků a legitimních cílů.

90. Ve světle kontroverze expresivního uměleckého projevu a náboženských hodnot se vyjevuje určitý paradox. Náboženství je jako normativní systém, reprezentující víru a vyznání značného počtu lidí, pro něž tvoří významnou součást jejich identity, výslovně chráněno ústavním pořádkem (čl. 2 odst. 1, čl. 15 odst. 1, čl. 16 Listiny). Jeho dogmata, předměty uctívání, osoby svatých mají smysl ve své stálosti, tradici a nedotknutelnosti; monoteistická náboženství jsou v podstatě „domyšlenými“ systémy, čerpajícími autoritu z víry, z božích příkázání, ze svých sociálních funkcí. Oproti tomu (post)moderní demokracie, jakkoli i v jejich základech leží hodnoty, jež musí být „brány vážně“, potřebují ke svému vývoji, probíhajícímu v prostoru střetávání legality a legitimacy, méně sevřená pravidla. Svoboda projevu umožňuje vyslovovat nebo jinak představovat též názory a skutečnosti zneklidňující, provokující, někdy zraňující. V momentu kolize obou systémů se stává posuzování vzniklého střetu velmi obtížným právě z hlediska práva. Arbitrem bývá obvykle spíše společenský dopad konfliktu a stále přítomná otázka míry.

91. Ústavní soud řekl ve svém nálezu ze dne 21. 2. 2007 (N 35/44 SbNU 443), že *„měřítkem rozhodování Ústavního soudu je i intenzita, s níž bylo zasaženo do Ústavou České republiky zaručených základních práv či svobod stěžovatele. V této souvislosti je třeba uvážit, zda se jedná o zásah, který zřetelně vedl k negaci či k nepřiměřenému (a v tom rámci tudíž ústavně neakceptovatelnému) omezení základního práva; takový závěr - přirozeně podle okolností případu - nelze zpravidla vztáhnout k dílčímu zásahu do [...] ústavně zaručených základních práv, a to zejména tehdy, je-li předtím, jakož i následně jejich realizace v průběhu procesu řádně umožněna.“*

92. V nyní posuzovaném případě Ústavní soud konstatuje, že obě hry sledovaly legitimní cíl, směřující k vyvolání veřejné diskuse o náboženském násilí a sexuálních incidentech uvnitř jedné z církví. Učinily tak prostředky sice zčásti blasfemickými, ve svém celku však nepotlačujícími základní sdělení. S podstatou obsahu her včetně kontroverzních scén byla veřejnost předem seznámena a bylo svobodným rozhodnutím každého, zda se představení zúčastní. Nevyhnutelná veřejná informovanost o ústavní stížnosti napadených scénách, jakož i o incidentu v průběhu jedné z her, byla provázena širokou mediální diskusí. Ani z hlediska intenzity působení napadených skutečností tedy nedošlo k podstatnému zásahu do základních práv a svobod stěžovatelů.

93. Demokracie nepostrádá etický rozměr a k posouzení konfliktu jej obsahujícího jsou někdy zapotřebí i soudci. V zásadě by se však soudci, a to ani ústavní, neměli stát strážci veřejné morálky. V jednom z citovaných rozsudků Evropského soudu pro lidská práva

zaznělo v disentu, že pro věřícího je nejlepší ochranou před rouháním a výsměchem síla jeho víry. Čas uplynulý od uvedení obou her prokázal, že se věřící ochránit dokáží.

IV. Závěr

94. Ústavní soud dospěl k závěru, že napadenými rozsudky Městského soudu v Brně, Krajského soudu v Brně a Nejvyššího soudu nedošlo k porušení základních práv a svobod obou stěžovatelů. Proto ústavní stížnost podle čl. 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 4. října 2022

David Uhlíř
předseda senátu